

УДК 342

**COMPETENT APPROACH AS A METHODOLOGICAL BASIS OF
READINESS FORMATION TO PROFESSIONAL SELF-EDUCATION
AMONG FUTURE TEACHERS****КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА
ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМООСВІТИ
У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ****Savchuk B.P. / Савчук Б. П.***d.i.s., prof. / д.і.н., проф.*ORCID: [org/0000-0003-2256-0845](https://orcid.org/0000-0003-2256-0845)**Boychuk I. A. / Бойчук І. А.***student / студент*

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,

Ivano-Frankivsk, Shevchenko, 57, 76018

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,

вул. Шевченка, 57, 76018

Анотація. У статті проаналізовано процес професійної підготовки майбутніх педагогів в аспекті компетентнісного підходу. Автором окреслено базові компетентності, на формування яких спрямований навчально-виховний процес студентів спеціальності «Педагогічна освіта» у вищих навчальних закладах. Розглядаються методологічні підходи, які використовують у формуванні готовності майбутніх фахівців до професійної самоосвіти. Виокремлено основні методологічні підходи в системі формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності (функціональний підхід, компетентнісний підхід, системний підхід).

Ключові слова: компетентності, компетентнісний підхід, професійна діяльність, майбутні педагоги, навчально-виховний процес, вища школа.

Вступ.

Розвиток інформаційних і освітніх технологій, нарощування знань у різних галузях науки, підвищення вимог до підготовки кваліфікованого фахівця, суперечливі процеси реформування системи освіти України і її інтеграції в європейський культурний простір, чергові виклики перед українським суспільством і кожною особою актуалізують проблему її самоосвіти. Особливої гостроти вона набуває у процесі підготовки і професійної діяльності вчителя, який має володіти широким комплексом знань, умінь, навичок з різних навчальних дисциплін та бути готовим і спроможним ефективно розв'язувати проблеми професійного й особистісного характеру, що виникають у навчально-виховному процесі. Важливі орієнтири та теоретичні і практичні інструменти для розв'язання означених завдань дає компетентнісний підхід, який на початку ХХІ ст. став однією з базових парадигм розвитку української і європейської освіти.

Основний текст.

У сучасних українських і зарубіжних наукових студіях усі основні підходи до визначення суті компетентнісного підходу базуються на його системній, міждисциплінарній природі, яка має особистісний і діяльнісний характер. Це стверджує практичну спрямованість освіти, професійного і життєвого досвіду

та здатність особистості забезпечувати постійний саморозвиток і самовдосконалення, її спроможність і прагнення до свідомої самоосвіти впродовж життя. За думкою вчених-педагогів (В. Байденко, І. Зимняя, І. Зязюн, В. Луговий, Н. Кузьміна, О. Овчарук, Є. Павлютенкова, О. Пометун, О. Савченко, Л. Себало, Ю. Татура, О. Хуторський та ін.), компетентність становить сукупність знань фахівця у дії, тобто системи знань, яка орієнтована на практичне застосування. Вони наголошують, що в сучасному інформаційному суспільстві, коли обсяги інформації постійно зростають, а вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів, зокрема й початкової школи, підвищуються, виникає потреба в інтегрованому компетентнісному підході вивчення шляхів її вдосконалення [1-9].

У системі підготовки майбутніх учителів компетентнісний підхід став важливим стратегічним напрямом її модернізації і розвитку. Він вимагає зміщення акцентів з надання і поширення знань на розвиток умінь, навичок, здатностей ухвалювати рішення, розв'язувати професійні завдання різної складності, формування потреби у здійсненні безперервної освіти та самоосвіти. У такому сенсі компетентнісний підхід ґрунтується на визначенні компетентності як цілі професійної підготовки майбутніх фахівців.

У підготовці майбутнього вчителя компетентнісний підхід має забезпечувати орієнтацію освітнього процесу на основні цілі, що стосуються формування і розвитку здатності до навчання впродовж життя, до самовизначення і самоактуалізації, до швидкої професійної адаптації та соціалізації та постійного розвитку індивідуальності. Сенс цього підходу полягає в тому, що замість вироблення окремих розрізнених знань, умінь, навичок, у студента має вироблятися здатність і готовність до діяльності в різних життєвих умовах і професійних ситуаціях. Таким чином, саме компетентнісний підхід найбільш оптимально відповідає запитам суспільства і системи освіти в підготовці фахівців, які не лише володіють необхідними знаннями, а й здатні їх постійно оновлювати і вдосконалювати. Він орієнтує на оволодіння професійно необхідними знаннями, вміннями, навичками в комплексі (спільно) з формуванням відповідального ставлення до результатів виконаної навчальної, наукової, самоосвітньої діяльності як у часі навчання у ЗВО, так й у подальшій практичній педагогічній діяльності та післядипломній освіті. У новій освітній парадигмі це означає, що необхідно не тільки «знати і вміти багато чого», але й мати здатність, готовність до безперервного оновлення знань [4; 7-9].

Як інструментальні засоби досягнення цілей компетентнісного підходу науковці визначають такі освітні конструкти, як компетенції, компетентності, професійні компетентності. У сучасному науковому дискурсі [1-7 та ін.] пропонується безліч трактувань цих термінів, які є концептуально важливими для визначення ролі самоосвіти в підготовці майбутніх учителів початкової школи. Вони потребують предметного аналізу в контексті досліджуваної проблеми.

У сучасній педагогічній науці утвердилося трактування компетенції як сукупності вимог до взаємозв'язаних якостей особистості (знань, умінь,

навичок діяльності), які задаються щодо певного кола процесів і необхідні для якісної продуктивної діяльності. Мета освітньої діяльності у ЗВО передбачає розвиток у студентів таких груп компетенцій: 1) ключові компетенції – загальні компетенції людини, що необхідні для соціально продуктивної діяльності кожного сучасного фахівця (концептуальні, інструментальні, ціннісно-етичні, інтегративні, контекстуальні, адаптаційні); 2) базові компетенції – універсальні вміння у певній професійній сфері, зокрема і в освітній, що стосуються комунікації, організації діяльності тощо; 3) спеціальні компетенції – фахові вміння, необхідні для виконання конкретних завдань або розв'язання навчальних чи професійних проблем (проективні, конструктивні, аналітичні, розвивальні, рефлексивні).

Отже, компетентнісний підхід висуває на перше місце не інформування студента, а вміння розв'язувати проблеми, що виникають в процесі практичної діяльності та оволодіння способами такої діяльності. Набути компетентність можна лише за умов самостійної постановки проблеми, пошуку необхідних для її розв'язання знань і визначення їх шляхом дослідження. Способом розвитку необхідних компетенцій стає спеціально організована діяльність студента, що забезпечує формування його мотиваційного поля, універсальних умінь і готовності до самостійного дії [2; 3; 6; 7]. За компетентнісного підходу основними напрямками практичної підготовки майбутнього вчителя до самоосвітньої діяльності стають: його самостійна творча робота, навчальне і наукове дослідження, проектування, експеримент. Поряд із цими базовими характеристиками, з позицій нашого дослідження, становлять інтерес інтерпретації цих термінів у контексті формування психолого-педагогічної готовності майбутнього вчителя до самоосвітньої діяльності. Зокрема, І. Зимня визначає компетентність як сформовану актуальну особистісну якість, що ґрунтується на знаннях та є інтелектуально й особистісно зумовленою соціально-професійною характеристикою особистості [3, с. 3, 5-9].

Для формування готовності до самоосвіти важливе теоретичне і практичне значення має визначення і характеристика таких компонентів у структурі компетентності: а) мотиваційний – готовність до прояву компетентності, тобто мобілізація суб'єктних сил; б) когнітивний – володіння знаннями змісту компетентності; в) поведінковий – досвід прояву компетентності за різноманітних стандартних і нестандартних ситуацій; г) ціннісно-смысловий – ставлення до змісту компетентності та об'єкту її застосування; г) емоційно-вольовий – регуляція процесу і результат прояву компетентності [3, с. 8-12]. Отже, з позиції формування готовності до професійної самоосвіти у майбутніх учителів початкової школи можемо визначити компетентність як спеціально структуровану характеристику особистості, що поєднує набуті знання, уміння, навички та готовність і здатність до постійного системного навчання і набуття, вдосконалення досвіду практичної діяльності. У процесі самоосвіти компетентності дозволяють майбутньому педагогові «самовизначатися», тобто самоідентифікуватися і самостійно розв'язувати, залежно від ситуації, проблеми, характерні для обраної сфери діяльності. У такому фокусі його професійну компетентність розглядаємо як інтегральну якість, що проявляється

у готовності до виконання професійної діяльності як здатність розв'язувати професійно-педагогічні завдання, як спроможність здійснювати інноваційну, творчу діяльність, як відповідальність за результати своєї діяльності, як усвідомлення необхідності постійно підвищувати рівень педагогічної майстерності. Таким чином, можемо зробити проміжний концептуально важливий висновок: професійну компетентність учителя варто розглядати не стільки як результат академічної освіти у виші, скільки як наслідок саморозвитку, самоорганізації та узагальнення власного досвіду. Самоосвіта виступає визначальним складником професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів, а самоосвітня діяльність – необхідною умовою її набуття. Це дозволяє стверджувати, що, з одного боку, процес самоосвіти майбутнього вчителя початкових класів передбачає набуття практично усіх ключових компетенцій. З іншого боку, професійна компетентність стає результатом процесу самоосвіти та формування ключових компетенцій, на які орієнтована його підготовка у ЗВО.

У такому контексті актуалізуємо проблему безпосереднього практичного впровадження компетентнісного підходу у процес формування готовності до самоосвіти майбутніх учителів. Виходимо з того, що саме в умовах реалізації компетентнісного підходу самоосвіта студентів стає основою розвитку їхньої творчої індивідуальності. Ураховуючи його спрямованість, орієнтованість на професійну діяльність майбутніх фахівців, у процесі навчання в ЗВО слід ефективно поєднувати цілі освіти та потреби практики і суспільні вимоги загалом. Компетентнісний підхід, таким чином, забезпечує перехід від засвоєння і відтворення знань, умінь, навичок до їхнього практичного застосування у процесі професійної діяльності.

Компетентнісний підхід дає можливість зорієнтувати майбутнього вчителя на готовність ефективно діяти за різних як професійно-педагогічних, так і життєвих ситуацій, на пошук оптимальних професійних рішень та проектування можливих результатів і наслідків їхнього прийняття. Поряд із цим він виступає стимулом і мотивацією до свідомої системної самоосвітньої діяльності, яка створює ґрунт не лише для успішного оволодіння професією у студентські роки, а й для професійної адаптації молодого вчителя та для його подальшої професійно-педагогічної роботи [1; 7-9].

Висновки. Аналіз науково-теоретичних напрацювань і рефлексій з проблеми формування готовності до професійної самоосвіти в майбутніх учителів у контексті компетентнісного підходу дає підстави зробити такі висновки. По-перше, з аналізу наукового доробку впливає домінуючий підхід, згідно з яким компетентність розглядається як суб'єктна характеристика майбутнього вчителя початкових класів, що відображає якість його професійної діяльності. По-друге, рівень цієї компетентності залежить від ступеня сформованості компетенцій, які включають комплекс набутих знань, умінь, навичок і якостей особистості, що забезпечують розв'язання конкретних проблем у професійній діяльності. Компетентність вказує на потребу синтезувати знання, вміння, навички і здібності особистості з досвідом їхнього практичного використання, на готовність і здатність їхньої успішної реалізації.

По-третє, формування ключових компетентностей майбутніх учителів та їхня підготовка до самоосвітньої діяльності є процесами взаємопов'язаними і взаємозумовленими. Тому саме компетентнісний підхід, з одного боку, визначає цілі та мотивує, стимулює організацію і проведення самоосвітньої діяльності студента, відтак учителя-початківця. З іншого боку, саме самоосвіта виступає одним з головних чинників, форм, засобів формування і вдосконалення компетентності і компетенцій особистості і фахівця в усьому розмаїтті проявів цих феноменів.

Література:

1. Єльнікова Г. В. Компетентнісний підхід до моделювання професійної діяльності керівника вищого навчального закладу // Теорія та методика управління освітою. 2010. № 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuiv.gov.ua/e-journals/ttmuo/2010_4/10elneel.pdf.
2. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики. – Запоріжжя: Центріон, 2005. – 640 с.
3. Зимняя И. А. Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. – Москва, 2004. – 40 с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – Київ : К.І.С., 2004. – 112 с.
5. Луговий В. І. Компетентності та компетенції поняттєво-термінологічний дискурс // Вища освіта України. – 2009. – № 3. – С. 8–14.
6. Овчарук О. В. Стратегічні орієнтири запровадження компетентнісного підходу до вітчизняної освіти. – Київ : Атіка, 2010. – 88 с.
7. Савченко О. Я. Компетентнісний підхід як чинник якості професійної підготовки майбутнього вчителя // Наук. часоп. нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Сер. 17. – Київ, 2010. – Вип. 14. – С. 10–16.
8. Себало Л. І. Самоосвіта як компетентнісна складова підготовки майбутніх учителів початкової школи // Наук. часоп. нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. – 2016. – Сер. 17. – Київ. – Вип. 8. – С. 115–119.
9. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eidos.ru/news/compet/htm/>.

References:

1. Yelnikova H. V. (2010). Kompetentnisnyi pidkhd do modeliuвання profesiinoi diialnosti kerivnyka vyshchoho navchalnoho zakladu [Competency approach to the modeling of professional activity of the head of a higher educational institution] in *Teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu* [Theory and methodology of education management], issue 4. URL: http://archive.nbuiv.gov.ua/e-journals/ttmuo/2010_4/10elneel.pdf.
2. Zhyttieva kompetentnist osobystosti: vid teorii do praktyky [The vital competence of the individual: from theory to practice]. Zaporizhzhia: Tsentrion, 2005, p. 640.
3. Zymniaia Y. A. (2004). Kliuchevye kompetentsyy kak rezultativno-tselevaia osnova kompetentnostnoho podkhoda v obrazovanii [Key competencies as an effective target basis of a competence-based approach in education]. Moskva, p. 40.
4. Kompetentnisnyi pidkhd u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukraïnski perspektyvy (2004). [Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives]. Kyiv : K.I.S., p.112.

5. Luhovyi V. I. (2009). Kompetentnosti ta kompetentsii poniattievo-terminolohichniy diskurs [Competence and Competences Conceptual-Terminological Discourse] in *Vyshcha osvita Ukrainy* [Higher Education of Ukraine], issue 3, pp. 8–14.

6. Ovcharuk O. V. (2010). Ctratehichni oriientyry zaprovadzhennia kompetentnisnoho pidkhodu do vitchyznianoï osvity [Strategic benchmarks for introducing a competent approach to native education]. Kyiv : Atika, p. 88.

7. Savchenko O. Ya. (2010). Kompetentnisnyi pidkhid yak chynnyk yakosti profesiinoï pidhotovky maibutnoho vchytelia [Competency approach as a factor in the quality of the future teacher's professional training] in *Nauk. chasop. nats. ped. un-tu im. M. P. Drahomanova* [Scientific journal of the M. P. Drahomanov National Pedagogical University], issue 17, vol. 14, pp. 10–16.

8. Sebalò L. I. (2016). Samoosvita yak kompetentnisna skladova pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly [Self-education as a competency component of the training of future primary school teachers] in *Nauk. chasop. nats. ped. un-tu im. M. P. Drahomanova* [Scientific journal of the M. P. Drahomanov National Pedagogical University]. issue 17, vol. 8, pp. 115–119.

9. Khutorskoj A. V. Kliuchevye kompetentsyy i obrazovatelnye standarty [Key competencies and educational standards]. URL: [tp://www.eidos.ru/news/compet/htm/](http://www.eidos.ru/news/compet/htm/).

In the article deals with the process of professional preparation of future pedagogue in slit of competent approach. The author is described of basic competents, at formation that directing of educational and well-bred process for students of specialty «Pedagogy» in the higher educational institution. The article deals with the methodological approaches that are used in forming the readiness of future specialists for professional activities. The main methodological approaches in the system of forming the readiness future specialists' readiness for professional activity are highlighted. These include a functional approach, a competent approach, a system approach.

Ключові слова: *competences, competent approach, professional activity, future teachers, educational and well-bred process, higher school.*

Стаття надіслана: 115.03.2019

© Савчук Б.П.